

τασίς των παρουσιάζει μερικούς τύπους συχνὰ ἀπαντῶντας. Βασικὴ εἶναι πρωτίστως ἡ εὐστοχος διαίρεσις τοῦ Miklosich εἰς τοπωνύμια ἐξ ἐπιθέτων καὶ τοπωνύμια ἐκ προσωπικῶν ὀνομάτων. Τὰ πρῶτα εἶναι κατὰ μέγα μέρος τοπογραφικὰ ὀνόματα, ἐμφαίνοντα ὠρισμένα μέρη τῆς τοποθεσίας ἢ χαρακτηριστικὰ φυτά, π. χ. Τοπόλα (ἐν τῷ νομῷ Πρεβέζης) «λεύκη»—Τέρνος (Εὐρυτανία) «ἄκανθα» — Γρέβενα «βράχος». Ἐξ ἐπωνύμων ἐσχηματισμένα τοπωνύμια ἐμφαίνουν τὴν προέλευσιν ἢ τὸ ἐπάγγελμα τῶν ἐποικιστῶν, π. χ. Σρίλτσι (Γρεβενά) <σλαυϊστί: svilci, «οἱ σηροκόμοι»>¹.

Τὰ ἐκ προσωπικῶν ὀνομάτων ἐσχηματισμένα τοπωνύμια ἐμφανίζονται ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ δύο κυριωτάτους τύπους: 1. ὡς πατρωνυμικὰ μετὰ τῆς κατάληξεως -ίσα ἢ -ισα. π. χ. Γεωργίτσα, Τερεπίτσας Σενίτσα. Ἐνωρὶς ἤδη τὸ ἐπίθημα ἔχασε τὴν ἀρχικὴν πατρωνυμικὴν σημασίαν καὶ χρησιμεύει ἐντελῶς γενικὰ ὡς ἔνδειξις διὰ τοπωνύμια. Ἐκ τῶν ἀρχικῶν πατρωνυμικῶν τούτων σχηματισμῶν εἰς -ισα δέον νὰ διακρίνονται λέξεις τινές, ὧν ἡ κατάληξις -ισα ἔχει προέλευσιν ἐτυμολογικῶς ἄλλην, π. χ. Γορίτσα «ὄρος»· Γρανίτσα «ὄριον σύνορον». 2. ὡς ἀρχικὰ κτητικὰ ἐπίθητα μετὰ τὴν κατάληξιν -οβος, -οβα, -οβον. Συχνότατοι εἶναι οἱ σχηματισμοὶ εἰς -οβον (συμπληρωτέον: χωρίον), π. χ. Τέρνοβον, Στάνοβον, Σνίχοβον, Γκρίμποβον, Γραμματίκοβον. Σπανιώτερα εἶναι τὰ ἀρσενικὰ τοπωνύμια εἰς -οβος (π. χ. Γκερτοβός) καὶ τὰ θηλυκὰ τοπωνύμια εἰς -οβα (π. χ. Ἀνδράνοβα, Ἀράχοβα).

Τὰ ἐν Ἑπιείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ συχνότατα σλαυϊκὰ τοπωνύμια εἰς -ίσα ἀνίγονται ἐν μέρει μὲν εἰς κλητικά, ἐν μέρει δὲ εἰς προσωπωνύμια. Ἡ κατάληξις -ίσα, -ισα <σλαυϊκ -iŝta ἐμφαίνει γενικῶς τὸν τόπον, ὅπου εὕρεσκειται ἐν πρᾶγμα ἢ πρόσωπον. Οὕτω Γιάννιστα (Ἰωάννινα) ἐμφαίνει τὴν διαμονὴν τοῦ Γιάννη· Φραγκίτσα (Εὐρυτανία) ἐμφαίνει τὴν διαμονὴν τοῦ (ἢ: τῶν) Φράγκου. Ὁμοίως καὶ Βράνιστα (Κόνιστα) δέον προφανῶς νὰ ἐξηγηθῆ ὡς διαμονὴ τοῦ Βρανᾶ(ς)². Οἱ περισσότεροι ἐν τούτοις τῶν τοπωνυ-

στοδασίῃ, Ἡ Ἑπείρος καὶ τὰ ἐν αὐτῇ σερβικὰ ὀνόματα ἐν «Ἑπειρωτικὸν Ἡμερολόγιον» 1914, σελ. 44-53.— Περὶ τοῦ σερβικοῦ ἐποικισμοῦ τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς Ἑπείρου πρβλ. St. Novaković, Prvi osnovi slovenske knjizevnosti mecu balkanskim slovenima. Legenda o Vladimiru i Kosavi. Beograd 1893, σ. 50-88. — Περὶ τοῦ σλαυϊκοῦ ἐποικισμοῦ τῆς Ἀλβανίας πρβλ. M. A. Seliščev, Slavjanskoe naselenie v Albanii. Sofija 1931.

¹) Πρβλ. Seliščev, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 219.

²) Δυνατὴ εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Seliščev, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 240, προταθεῖσα ἐξήγησις ἐκ τοῦ σλαυϊκοῦ *vrapa* «κορώνη» (καρακάξα).

μικῶν αὐτῶν σχηματισμῶν παράγονται ἐκ πραγμάτων, π. χ. *Τσαρκοβίσι* (Ἰωάννινα), σλαβιστὶ *сѣрка* «ἐκκλησία». *Τόριστα* (Γρεβενά) ἐκ τοῦ σλαβικοῦ *tor* «μάντρα, φραγμός, κόπρος» ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς προφανῶς ποιμενικὴν κατασκήνωσιν. Εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις ταύτας εἶναι πλήρως ἱκανοποιητικὴ ἢ ἀνωτέρω ἐκδοχὴ τῆς καταλήξεως *-ιστα* ὡς τοπικοῦ ἐπιρθήματος. Ἐνίοτε θὰ δεῖσθαι πρᾶγματι ὅπως ἢ πρὸς ἐξήγησιν προσπάθεια ἀκολουθήσῃ ἄλλην ἴσως ὁδόν. Εἰς τὰς μακεδονοβουλγαρικὰς διαλέκτους *ίστα* εἶναι ἀπλῆ πληθυντικὴ κατάληξις, ἐπιθεμένη εἰς ρίζας *-ο* ἀρσενικὰς καὶ πραγματικὰς. Τινὰ τῶν μακεδονικῶν τοπωνυμίων εἰς *ίστα* εἶναι διὰ τοῦτο ἐξηγητέα ὡς πληθυντικοί¹. Διὰ τοῦ *Seličšen* προσήχθη ἡ ἀπόδειξις, ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ σλαβικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀλβανίας κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἦτο ἡ Μακεδονο-Βουλγαρική. Τότε διὰ τὴν Ἑπείρον εἶναι τὸ αὐτὸ πιθανόν. Τινὰ τῶν ἐν Ἑπείρῳ ἀπαντώντων σλαβικῶν τοπωνυμίων εἰς *-ιστα* εἶναι ὡς ἐκ τούτου ἴσως ἀρχικοὶ σχηματισμοὶ πληθυντικῶν. Οὕτω λ. χ. θὰ ἠδυνάμεθα μεταξὺ τῶν μνημονευθέντων τοπωνυμίων νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ «*Τόριστα*» ὡς πληθυντικὸν «μάντραι, φραγμοί», ὅπερ εἶναι ἀρμόζονσα ἔνδειξις διὰ μίαν ποιμενικὴν κατασκήνωσιν.

Τὰ σλαβικὰ τοπωνύμια εἰς *-ανί* (-ανη) καὶ *-jani* (-ιανη) εἶναι, ὡς πρὸς τὸν τύπον, πληθυντικοὶ καὶ ἐμφαίνουσι ἀποκλειστικῶς ἔθνικὰ ὀνόματα καὶ ἔνδειξις τάξεων. Ὡς βασικαὶ λέξεις ἀπαντῶσιν ὅλαι αἱ κατηγορίαι τῶν λέξεων, αἵτινες εἶναι δυναταὶ ὡς τοπωνύμια. Οὕτω *Καρύτιανη* (Πρέβεζα), ἐκ τοῦ σλαβικοῦ *korito* «κοιλότης, οκάφη, κοιλάς», σημαίνει ἀρχικῶς «οἱ ἐν τῇ κοιλάδι ἄνθρωποι». Ὅταν ἔπειτα ἡ ἐγκατάστασις αὕτη ἐπεξετάθη εὐρύτερον καὶ διεχωρίσθη εἰς δύο μέρη, τότε διέκριναν τὰς δύο αὐθυποστάτους πλέον γενομένας ἐγκαταστάσεις ὡς «Ἄνω Καρύτιανη» καὶ «Κάτω Καρύτιανη»². *Σέλλιανη* (Παραμυθιά) (σλαβιστὶ *seljani* «οἱ χω-

¹) *Franck*, ἐνθ' ἀν. σελ. 192-193.

²) Τὰ ὀνόματα, ἀλλ' ἐν τούτοις διὰ τῶν «Κάτω» καὶ «Ἄνω» διαφέροντα ὀνόματα δύο γειτονικῶν χωρίων, εἶναι σπουδαῖαι ἔνδειξις διὰ στάδια ἐγκαταστάσεων ἀπὸ ἱστορικῆς ἐπόψεως. Εἶναι προφανές, ὅτι τὰ δύο χωρία ἀρχικῶς ἦσαν ἠνωμένα. Πιθανῶς τὸ ἐν χωρίον ἰδρῦθη καὶ ὠκίσθη ὑπὸ τοῦ ἄλλου. Τότε διέκριναν ἀμφότερα τὰ χωρία διὰ τῆς προσθήκης «Ἄνω, Κάτω, Βόρειος, Νότιος, Δυτικὸς ἢ Ἀνατολικός». Ἡ Ἑπείρος, ὡς καὶ ἡ Ἀλβανία, ἔχει πολυάριθμα τοιαῦτα ὀνόματα, μόνον δι' ἐνὸς διακριτικοῦ διακρινόμενα τοπωνύμια. Τῇ βοήθειᾳ τῶν τοπωνυμίων τούτων εἶναι δυνατὴ ἢ παρακολούθησις τῶν κινήσεων τῶν διαφόρων ἐγκαταστάσεων κατὰ τὰ διάφορα στάδιά των ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν. Ἀναγκαῖα εἶναι πρωτίστως μία μονογραφία, ἣτις νὰ συλλέξῃ τὰ ἐν Ἑπείρῳ τοπωνύμια ταῦτα μὲ ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ μεγέθους, θέσεως καὶ ἀμοιβαίας ἀποστάσεως τῶν ἐγκαταστάσεων. Μόνον ὅταν διὰ τοῦ τρόπου τούτου καταστῇ προσιτὸν ὅλον τὸ ὕλικόν, θὰ εἶναι δυνατόν νὰ τεθῇ καὶ τὸ ζήτημα εἰς ποίαν ἐποχὴν συμπίπτει αὕτη ἢ κίνησις τῶν ἐγκαταστάσεων ἐν ὅλῃ τῇ ἱστορικῇ

ρικοί» — εἶναι ἔνδειξις κρατήσασα ἀρχῆθεν ὅλως γενικῶς, διὰ γεωργικὸν χωρίον.

Τὰ σλαυικά τοπωνύμια εἰς -ανα ἔχουσι σχηματισθῆ κατὰ κανόνα ἐξ ὀνομάτων φυτῶν, π. χ. Τοπόλιανα (σλαυιστὶ *topola* «λεύκη».

Τὰ σλαυικά τοπωνύμια εἰς -ικον σχηματίζονται ἐκ κλητικῶν, π. χ. Σε-
νίκον (Παραμυθιά) «ἀχυρῶνας» (σλαυιστὶ *seno*, ἀχυρον).

Ὁ Χριστοβασίλης¹ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐνὸς ἄρθρου, ὅπερ δυστυχῶς δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἔχω, ἐχαρακτήρισε τὰ σλαυικά ἐν Ἡπείρῳ τοπωνύμια ὡς «σερβικά» τοπωνύμια. Ἐάν ὁ Χριστοβασίλης εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ ἐπιχειρῆ ἀπόδειξιν διὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, δὲν γνωρίζω. Ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει ἀκόμη γλωσσοϊστορικὴ μονογραφία περὶ τῆς φθογγολογικῆς μορφῆς τῶν σλαυικῶν ἐν Ἡπείρῳ τοπωνυμίων, δέον μετὰ προσοχῆς μόνον νὰ διατυπώνη τις ἰσχυρισμὸν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ χαρακτήρος τοῦ πρόφην σλαυικοῦ ἐποικισμοῦ τῆς Ἡπείρου. Ἐν τούτοις, κατὰ τῆς ἐκδοχῆς τοῦ Χριστοβασίλη ὁμιλοῦσιν ἐξ ὑπαρχῆς διάφορα σημαντικὰ γεγονότα. Οὕτω γνωρίζομεν, ὅτι αἱ φυλαὶ τῶν Σλαύων, αἵτινες ἐγκατέστησαν ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ, ὁμίλουν βουλγαριστί². Ἐάν νοτίως καὶ βορείως τῆς Ἡπείρου διέμενον Βούλγαροι, τότε εἶναι λίαν ἀπίθανον νὰ ἐπωκίσθη ἡ Ἡπειρος ὑπὸ Σέρβων. Μίαν ἔνδειξιν περὶ τοῦ ὅτι καὶ οἱ σλαῦοι ἐποικοὶ τῆς Ἡπείρου ὁμίλουν βουλγαριστὶ παρέχουσι καὶ τὰ τοπωνύμια. Ἐν Ἡπείρῳ ἐπίσης ὡς καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ ἐν τῇ μακεδονοβουλγαρικῇ γλωσσικῇ περιοχῇ ἀπαντῶσιν ἐπίσης ἐξαιρετικῶς συχνὰ τὰ τοπωνύμια εἰς -ιστα (*išta*) καὶ -ανη (-*ani*), ἐνῶ ἐν τῇ κυρίως σερβικῇ περιοχῇ εἶναι ταῦτα σπανιώτατα. Ἐκ τούτου ἐπιτρέπεται νὰ συναγάγωμεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ σλαυικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἡπείρου ἦτο ἢ βουλγαρικὴ³.

ἐξελίξει. Ἴσως διανοίγεται ἐδῶ εἰς τὴν ἔρευναν ἐντελῶς νέον κεφάλαιον τῆς ἐσωτερικῆς ἱστορίας τῆς Ἡπείρου.

¹) Χριστοβασίλης, ἐνθ' ἄνωτ.

²) Διὰ τὴν Πελοπόννησον ἀπεδείχθη τοῦτο ὑπὸ τοῦ *Weigand*, διὰ τὴν Ἀλβανίαν ὑπὸ τοῦ *Seliščev*.

³) Θὰ ἠδύνατό τις καὶ εἰς τὸ ὄνομα τῆς «Λίμνης Βουλκαριά» ἐν Ἀκαρνανίᾳ, παρὰ τὴν ὁδὸν ἀπὸ Βονίτσης εἰς Λευκάδα, νὰ διίδῃ μίαν ἔνδειξιν βουλγαρικῆς ἐγκαταστάσεως. Ἐν τούτοις δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θεωρῶμεν τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς ἀσφαλῆ ἀπόδειξιν, διότι εἶναι δυνατὴ καὶ ἑλληνικὴ ἐτυμολόγησίς του. Ἡ ἐναλλαγὴ τῶν φθόγγων ρ>λ καὶ ἀντιστρόφως εἶναι συχνοτάτη (π. χ. ἀδελφός > ἀδεραφός). Ἐάν, παραδεχόμενοι τοιαύτην ἐναλλαγὴν φθόγγων, ἀντικαταστήσωμεν τὸ ὄνομα διὰ τοῦ Βουρκαριά ὡς παλαιότερου τύπου τοῦ ὀνόματος, τότε ἐξηγεῖται τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπλῶς ὡς δυσφημιστικὸς δι' ὕβριν σχηματισμὸς ἐκ τοῦ «βουρκος», ὅπως «ζυγαριά» ἐκ τοῦ «ζυγός».

Ἡ δευτέρα ὁμάς μὴ ἑλληνικῶν τοπωνυμίων ἐν Ἠπείρῳ εἶναι τὰ κουτσοβλαχικά, συχνὰ πρὸ πάντων ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Πίνδου, ἀλλὰ σποραδικῶς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τμήματα τῆς Ἠπείρου, ὡς καὶ ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ Ἀκαρνανίᾳ. Τὰ τοπωνύμια τῆς περιοχῆς τῆς Πίνδου διερευνήθησαν λεπτομερῶς ὑπὸ τοῦ Weigand¹⁾, καταλήξαντος εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι σχεδὸν τὰ ἡμίση (29) τῶν τοπωνυμίων εἶναι σλαβικά, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα εἶναι ἐν μέρει μὲν (21) κουτσοβλαχικά, ἐν μέρει δὲ (15) ἑλληνικά. Κατὰ τὰς δυτικὰς κλιτῦς τῆς Πίνδου καὶ νοτίως τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων πλεονάζουν σημαντικῶς τὰ σλαβικά τοπωνύμια. Πρὸς τὴν νοτίαν περιφέρειαν συχνότερα ἀπαντῶνται τὰ ἑλληνικά τοπωνύμια, κυριαρχοῦντα ἀπὸ Κερασόβου μέχρι Καρπενησίου.

Τὰ πορίσματα τῆς ἐρεῦνης τοῦ Weigand ἐνέχουσι μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ οἰκισμοῦ τῆς χώρας. Δι' αὐτῶν διαπιστοῦται, ὅτι καὶ ἡ περιοχή τῆς Πίνδου ὡς καὶ αἱ ὄμοροι περιοχαὶ ᾤκισθησαν ὑπὸ Σλαύων καὶ δὴ—ὡς ἐμφαίνει ἡ φωνηεντικὴ μορφή τῶν τοπωνυμίων—ὑπὸ Βουλγάρων. Ἐπὶ τοῦ οἰκισμοῦ τούτου ὑψώθη ἔπειτα, εἰς χρονικὸν σημεῖον ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς²⁾, τὸ στρῶμα τῆς κουτσοβλαχικῆς ἐπιδρομῆς.

Ἀκόμη εὐρύτερον τῶν κουτσοβλαχικῶν εἶναι ἐν Ἠπείρῳ διαδεδομένα τοπωνύμια καὶ ὀνόματα τοποθεσιῶν. Ἐλλείπει εἰσέτι συστηματικὴ συλλογὴ ἢ ἐρευνα περὶ τῆς διαδόσεώς των, ὡς καὶ προσπάθεια πρὸς συστηματικὴν γλωσσικὴν διασάφησιν. Τοῦναντίον, ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας σπουδαίας συλλογὰς καὶ ἐρεῦνας διὰ τὰ ἄλβανικά τοπωνύμια καὶ ὀνόματα τοποθεσιῶν ἐξωηπειρωτικῶν περιοχῶν. Συμβολὴν εἰς τὰ ἄλβανικά τοπωνύμια τῆς Ἀττικῆς προσήνεγκεν ὁ Φουρῖκης, ἐπεξηγήσας ἐκ τῆς ἀφορμῆς ταύτης καὶ τινὰ ἄλβανικά τοπωνύμια ἐκ τῆς Ἠπείρου³⁾. Διὰ τὴν

¹⁾ G. Weigand, ἐνθ' ἄνωτ. Περιληπτικὸν ἔργον διὰ τὰ δακορρουμανικά τοπωνύμια ὡς ἱστορικὴ πηγὴ εἶναι τὸ τοῦ N. Draganu, Români in veacurile IX-XIV pe baza toponimiei. Bucuresti 1933. Περὶ τῶν κουτσοβλαχικῶν τοπωνυμίων ἐν Ἀλβανίᾳ πρβλ. Th. Capidan, Farserotii, ἐν Dacoromania 6 (1929-1930) 88-92. Διὰ τὴν ἐτυμολογικὴν διασάφησιν κουτσοβλαχικῶν τοπωνυμίων ἐπιθεὶ καὶ G. Pascu, Dictionnaire étymologique macédo-roumain, I. Les éléments latins et romans. II. Les éléments grecs, turcs, slaves, albanais, germaniques, hongrois, néologismes, créations immédiates, obscurs. Cernauti 1927.

²⁾ Ὁ Weigand, ἐνθ' ἄν., σελ. 180 τείνει εἰς τὴν χρονολόγησιν τῆς ἐπιδρομῆς κατὰ τὸν 10ον αἰ., ἐπειδὴ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 10ου αἰ. μνημονεύονται διὰ πρώτην φορὰν βλαχικαὶ ποιμενικαὶ περιπλανήσεις παρὰ τὴν Καστορίαν. Τὸ «ἀπὸ σιγῆς ἐπιχείρημα» (argumentum e silentio) τοῦτο δεν ἀποδεικνύει, ἐν τούτοις, ὅτι οἱ Κουτσοβλαχοὶ δὲν ἐπέδραμον τὴν περιοχὴν τῆς Πίνδου ἤδη ἐνωρίτερον, τὸν 8ον ἢ 9ον αἰ.

³⁾ Π. Α. Φουρῖκης, Συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τῆς Ἀττικῆς, ἐν «Ἀθηνᾶ», 42 (1930) 111-136.

κρατικὴν περιοχὴν τῆς Ἀλβανίας ἢ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα κατέχει θαυμασίας συλλογὰς ὕλικου, καταλόγους πάντων τῶν τοπωνυμίων¹. Συλλογὴ ὀνομάτων τοποθεσιῶν δὲν ὑπάρχει, πλεῖστα ἐν τούτοις περιέχουσιν αἱ πολυάριθμοι περιγραφαὶ ταξιδίων. Ἄλλ' ὑπὲρ πάντα ἀπαραίτητος πρὸς τοῦτο εἶναι ἡ μεγάλη γεωγραφικὴ καὶ γεωλογικὴ μονογραφία τοῦ Nopcsa². Μεταξὺ τῶν πηγῶν διὰ τὴν γνῶσιν τοπωνυμίων, ἅτινα σήμερον ἔχουσιν ἐξαλειφθῆ, μνημονευτέαι, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς φιλολογικὰς πηγὰς, τὸ Κτηματολόγιον τοῦ Σκούταρι τοῦ ἔτους 1416³ καὶ ὁ Χάρτης τοῦ Coropelli τοῦ ἔτους 1688⁴. Διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας τοῦ πλουσίου τούτου τοπωνυμικοῦ ὕλικου ἀπὸ ἐπόψεως ἱστορίας τοῦ οἰκισμού ἐγένοντο ἤδη σπουδαῖαι ἀρχαί⁵. Διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ἀλβανικῶν τοπωνυμίων τῆς Ἠπείρου ἡ ἀπαραίτητος ἀφειτηρία εἶναι τὰ πορίσματα καὶ αἱ διαπιστώσεις τῶν ἐρευνῶν τούτων ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀλβανίας.

Δύο προβλήματα τῆς τοπωνυμικῆς ἐρεῦνης χρήζουσιν εἰσέτι ἰδιαιτέρας προσοχῆς: ὁ μετονοματισμὸς τόπων καὶ ἡ μεταβίβασις τοπωνυμίων ἐπ' ἄλλους τόπους. Καὶ τὴν ἐποχὴν τῆς μεγάλης ἀναστατώσεως, ἣν προὐκάλεσεν ἡ κάθοδος τῶν λιῶν καὶ ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Σλαύων, βλέπομεν, ὅτι πολυαρίθμων πόλεων τὰ ὀνόματα ἀλλάσσουν. Τὸ παλαιὸν ὄνομα ἐξαφανίζεται, εἰς τὴν θέσιν του προβάλλει αἴφνης νέον. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἀμβρακία ἐμφανίζεται, μόνον βραδύτερον, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἄρτα, ἢ Ἀγκίασμος (Ὀγγεσμος) γίνεται Ἄγιοι Σαράντα κ.ο.κ. Τὸ ἀκριβὲς χρονικὸν σημεῖον καὶ ὁ λόγος τῆς μετονομασίας ταύτης κεῖνται δι' ἡμᾶς εἰσέτι ἐντελῶς εἰς τὸ σκότος. Βλέπομεν μόνον τὰ ἐπὶ μέρους παραδείγματα τῆς μετονομα-

¹) Franz Seiner, Ergebnisse der Volkszählung in Albanien in den von den österr.-ungar. Truppen 1916-1918 besetzten Gebieten (Wien 1922). T. Selenica, Shqipëria me 1927, L'Albanie en 1927, Tirana 1928.

²) Franz Nopcsa, Geographie und Geologie Nordalbaniens. Budapest 1929. Περὶ τῆς σημασίας τοῦ βιβλίου τούτου διὰ τὴν ἔρευναν τῶν ἀλβανικῶν τοπωνυμίων πρβλ. Norbert Jokl, Zur Ortsnamenkunde Albanien, ἐν Zeitschrift für Ortsnamenforschung 10 (1934) 181-206. V. — Πρβλ. καὶ Th. Jppen, Über geographische Namen in Albanien, ἐν Mitteilungen der K. K. geographischen Gesellschaft, Wien (1904).

³) M. Sufflay, O vagnosti skadarskog katastra iz g. 1416, ἐν Glasnik geogr. društva u Beogradu 12 (1926) 123.

⁴) Ermanno Armao, Località, chiese, fiume, monti e toponimi varii di un' antica carta dell' Albania settentrionale. Roma 1933. Πρβλ. τὰς σπουδαίας εἰς τοῦτο παρατηρήσεις τοῦ Zef Valentini S. J. ἐν τῷ ἀλβανικῷ περιοδικῷ «Leka» (Skutari) 1932-1934.

⁵) Πρβλ. Jokl, ἐνθ' ἂν. Seliščev, ἐνθ' ἂν., P. Skok, Slave et Albanais, ἐν Archiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju 2 (1924) 107-126. (Ἡ ὑπεσχημένη συνέχεια δὲν ἐξεδόθη).

σίας. Ὅθεν ἡ ἔρευνα ὀφείλει νὰ προσπαθήσῃ πρωτίστως νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν διάδοσιν καὶ τὸ χρονικὸν σημεῖον τῶν μετονομασιῶν ταύτων. Τότε μόνον θὰ κατοσιῆ δυνατὸν νὰ τεθῆ τὸ ζήτημα, πῶς προήλθον αἱ ἀναστατώσεις καὶ μεταβολαί. Σήμερον βλέπομεν μόνον τὰς δύο μεγάλας, αἷτινες ἐνδέχεται νὰ εἶναι τὸ αἷτιον τῶν μετονομασιῶν, ἴητοι τὸν ἐκχριστιανισμόν καὶ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Σλαύων. Θέμα τῆς ἐπὶ μέρους ἐρεῦνης ὀφείλει νὰ παραμείνῃ ἡ ἐξακρίβωσις, ποῖαι μεταβολαὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πνεύματος ἢ τῇ ἱστορίᾳ τῶν οἰκισμῶν εἶναι τὰ αἷτια τῶν μετονομασιῶν.

Ἐξ ἴσου σπουδαία εἶναι καὶ ἡ ἀπασχόλησις μὲ τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ἐν τοπωνύμιον μεταβιβάζεται εἰς ἄλλον τόπον. Αἱ περιπτώσεις, καθ' ἃς δύο τόποι φέρουσι τὸ αὐτὸ ὄνομα, εἶναι ἐν Ἑλλάδι ἀρκετὰ συχναί, τόσον εἰς τὰ γνήσια ἑλληνικά, ὅσον καὶ εἰς τὰ σλαυικά καὶ ἀλβανικά τοπωνύμια. Συχνάκις πρόκειται περὶ ὀνομάτων, ἅτινα προήλθον ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων, καθὼς πρὸ πάντων εἰς τὰ τοπικά ὀνόματα, ἅτινα ἀρχικῶς ἦσαν ἐνδείξεις τῆς τοποθεσίας. Ἄλλ' εἰς ἄλλα εἶναι πιθανὴ ἡ μεταβίβασις ὀνομάτων ἀπὸ τόπου εἰς ἄλλον τόπον. Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἶναι δυνατὸν νὰ συνέβῃ, ὥστε μεταναστεύοντες οἰκισταὶ νὰ μετωνόμασαν τὰς νεοπαγεῖς ἐγκαταστάσεις των μὲ ὀνόματα τῆς πατρίδος των. Καὶ οὕτως αἱ μετακινήσεις αὐτὰι τοπωνυμίων δύνανται νὰ εἶναι σπουδαία ἐνδείξεις διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐποικιστικῶν μετακινήσεων.

Συλλογὴ καὶ γλωσσικὴ ἐπεξήγησις τῶν ὀνομάτων τόπων καὶ τοποθεσιῶν εἶναι ἡ πρώτη βᾶσις διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας αὐτῶν ὑπὸ ἔποψιν κοινωνικο-ἱστορικὴν καὶ ἱστορίας τῶν οἰκισμῶν¹⁾. Ἐν σχέσει πρὸς τοῦτο δὲν ἔγινεν ἀπολύτως τίποτε. Ἐνῶ λ. χ. ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς γερμανικῆς καὶ δυτικοσλαυικῆς ἱστορίας ἡ μεθοδικῶς τελειοποιημένη διερεύνησις τῶν τοπωνυμίων ἠδυνήθη νὰ μεταδώσῃ εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν τοῦ οἰκισμοῦ πολυτιμοτάτας γνώσεις, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος ὁ τοπωνυμικὴ ἔρευνα ἤσκηθη μέχρι τοῦδε ἀνευ ὀρθοῦ συσχετισμοῦ πρὸς τὴν γενικὴν ἱστορικὴν ἔρευναν. Συνέλεξαν τὸ ὑλικὸν καὶ προσεπάθησαν νὰ τὸ διαφωτίσουν καὶ γλωσσικῶς. Ἀλλὰ δὲν ἐσκέφθησαν νὰ

¹⁾ Πρβλ. περὶ τῶν μεθοδικῶν βασικῶν ἀρχῶν: H. F. Schmid, Die sozialgeschichtliche Auswertung der westslavischen Ortsnamen in ihrer Bedeutung, für die Geschichte des norddeutschen Koloniallandes, ἐν Deutsche Siedlungsforschungen Rudolf Kötschke zum 60. Geburtstag dargebracht von Freunden Fachgenossen und Schülern. Leipzig 1927, σελ. 161-196. Ὑποδειγματικὴν μονογραφίαν, ἣτις ὡς δείγμα καὶ πρότυπον εἶναι ἀξιοσημείωτος καὶ δι' ἄλλας περιοχάς, παρέσχεν ὁ Ernst Schwarz, Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle. München 1931.

χρησιμοποιήσωσι τὸ ὕλικόν τοῦτο καὶ ὡς ἱστορικὴν πηγὴν ἐν τῇ κυρίᾳ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως. Ὅθεν ἡ ἱστορικὴ διασάφησις τῶν τοπωνυμίων καὶ ἡ συνύφανσις τῶν πορισμάτων τῆς τοπωνυμικῆς ἐρεῦνης μετὰ τῆς γενικῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης εἶναι ἐν τῶν λίαν ἐπειγόντων θεμάτων τῆς ἱστορικῆς χωρογραφικῆς διερευνήσεως τῆς Ἡπείρου.

Τρίτον σπουδαῖον πρόβλημα τῆς Ἡπειρωτικῆς τοπωνυμικῆς ἐρεῦνης εἶναι αἱ ἀγιωνυμοὶ τοπωνυμῖαι ἢ ἀπλῶς ἀγιωνύμια. Ὁ Fallmeayer εἶχεν ἀποπειραθῆ νὰ στηρίξῃ εἰς τὴν εὐρείαν διάδοσιν τῶν ἀγιωνύμων τούτων τοπωνυμίων τὴν ἀνεπίδεκτον ἀποδείξεως ὑπόθεσιν τοῦ περὶ τῆς ὀλοσχεροῦς καταστροφῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ πλήρους ἐκσλαυῖσμοῦ τῆς Ἑλλάδος. Παρεδέχετο οὗτος, ὅτι τὰ ἀγιωνύμια ταῦτα προῆλθον καθ' οὓς χρόνους οἱ εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσβαλόντες Σλαῦοι ἐξεχριστιανίσθησαν, ὅτι τότε οἱ Ἕλληνες Ἱεραπόστολοι εἶχον τοὺς Ἱεραποστολικούς σταθμούς των, οὓς ἴδρουν πανταχοῦ μετὰ τῶν Σλαύων, δίδοντες εἰς αὐτοὺς ὀνόματα ἀγίων. Ἄλλ' ὁ Jireček¹⁾ τούναντίον ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ βᾶσις τῆς ὑποθέσεως τοῦ Fallmeayer δὲν εἶναι ὀρθή, ὅτι δηλ. τὰ ἀγιωνύμια ταῦτα δὲν ἀνήκουσιν εἰς τοὺς χρόνους τῆς Σλαυικῆς Ἱεραποστολῆς (7-10 αἰ.), ἀλλ' εἰς τὴν περίοδον τοῦ πρώτου ἐκχριστιανισμοῦ. Ὅθεν τὰ ἀγιωνύμια οὐδόλως ἐμφαίνουσι προηγηθέντα σλαυικὸν οἰκισμὸν μιᾶς χώρας. Τούναντίον μάλιστα δεόν νὰ τίθεται τὸ ἐξῆς βασικὸν ζήτημα: Ἡ συχνὴ συνάντησις ἀγιωνυμίων ἐν τινι περιοχῇ δὲν εἶναι μᾶλλον ἀπόδειξις περὶ τοῦ ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη οὐδέποτε ᾤκισθη ὑπὸ Σλαύων; Ἐπομένως θὰ ἔπρεπε διὰ τὴν Ἡπειρον νὰ ἐρευνηθῆ, ποία ἡ πρὸς ἀλλήλας σχέσις τῆς διαδόσεως σλαυικῶν τοπωνυμίων πρὸς τὴν διάδοσιν ἀγιωνυμίων. Ἐμφανίζονται ἀμφότερα ἀνάμεικτα ἢ εἶναι αἱ περιοχαὶ τῆς διαδόσεώς των αὐστηρῶς κεχωρισμένα; Ἐὰν ἡ ἐρευνα κατέληγεν εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο πόρισμα, ἐὰν δηλ. ἠδύνατο νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι τὰ ἀγιωνύμια εἶναι περιορισμένα εἰς ὀρισμένην περιοχὴν, ἐνῶ αἱ ἄλλαι περιοχαὶ εἶναι ὁ ἀποκλειστικὸς τομεὺς τῆς διαδόσεως τῶν σλαυικῶν τοπωνυμίων, θὰ ἀπεδεικνύετο διὰ τούτου καὶ διὰ τὴν Ἡπειρον, ὅτι τὰ ἀγιωνύμια ἀνήκουσιν εἰς τὴν προσλαυικὴν ἐποχὴν καὶ ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ σλαυικοῦ οἰκισμοῦ ἐξηφανίσθησαν. Τότε, ἄρα, θὰ ἠδυνάμεθα δικαίως νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ὅπου εὐρίσκεται στρῶμα ἀγιωνυμίας, ἐκεῖ δὲν δύναται νὰ ὑπῆρξε σλαυικὴ ἐγκατάστασις.

Ἡ χωρογραφικὴ καὶ λαογραφικὴ ἐρευνα πρὸς κατάστρωσιν τῶν πο-

¹⁾ C. Jireček, Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer. Wien 1897.

ρισμάτων τῆς χρήζει ἀπαραιτήτου τινὸς βοηθητικοῦ μέσου, δηλ. τῆς Χαρτογραφίας¹. Μόνον διὰ τῆς ἑλοπτικῆς παραστάσεως τῶν πολυαρίθμων, συχνάκις χιλιάδων χωρογραφικῶν καὶ λαογραφικῶν ἐπὶ μέρους γεγονότων ἐπὶ τῆς χαρτογραφικῆς εἰκόνας προβάλλει σαφῆς ἡ ἐντύπωσις περὶ τῆς ἀπὸ ἐπόψεως χώρου ἐπεκτάσεως, διατάξεως καὶ κατανομῆς τῶν γεγονότων τούτων. Μόνον ἐπὶ τῆς χαρτογραφικῆς εἰκόνας καθίστανται προσιταὶ εἰς κατανόησιν αἱ διάφοροι περιοχαὶ τῆς διαδόσεως τῶν ἐπὶ μέρους φαινομένων: καθίσταται δυνατὴ ἡ διάκρισις τῶν «ἐπαρχιῶν» τῶν διαφόρων οἰκιακῶν καὶ οἰκιστικῶν τύπων, τῶν «ἐπαρχιῶν» τῶν λατινοβαλκανικῶν καὶ σλαβικῶν δανείων λέξεων, τῶν σλαβικῶν, τῶν ἄλβανικῶν καὶ τῶν ἁγιωνυμιῶν. Ἡ ἐργασία δέον νὰ χωρῆ μεθοδικῶς εἰς τρόπον ὥστε π. χ. ἐπὶ ἑνὸς φύλλου τοῦ Χάρτου νὰ παριστῶνται οἱ διάφοροι τύποι τῶν οἰκιῶν, ἐπὶ δευτέρου φύλλου οἱ διάφοροι τύποι τῆς οἰκιακῆς καὶ ὀμαδικῆς οἰκονομίας, ἐπὶ τρίτου φύλλου οἱ διάφοροι τύποι τῶν ἐγκαταστάσεων (οἰκισμῶν). Τοιοῦτοτρόπως ἀποκτᾶται ἐν πρώτοις σαφῆς εἰκὼν περὶ τῆς περιοχῆς τῆς διαδόσεως τῶν διαφόρων τύπων. Ἐπειτα ἐμφαίνεται καὶ τοῦτο, ἐὰν δηλ. ὑφίσταται ὠρισμένη τις σχέσις μεταξὺ τύπου οἰκίας, τύπου κοινωνικῆς οἰκονομίας καὶ τύπου ἐγκαταστάσεως. Ἡ—διὰ νὰ ἐκλέξωμεν ἄλλο παράδειγμα—παριστῶνται εἰς ξεχωριστοὺς Χάρτας οἱ διάφοροι τύποι τῶν ἑλληνικῶν, σλαβικῶν καὶ ἄλβανικῶν τοπωνυμιῶν. Κατὰ ταῦτα, ὡς πρὸς τὰ σλαβικὰ τοπωνύμια, παρίσταται εἰς ξεχωριστὰ φύλλα ἡ διάδοσις τῶν τύπων εἰς -όβον, -ίτσα, -ίστα καὶ τῶν τοπωνυμιῶν, τῶν ἐσχηματισμένων ἐξ ἐπικλητικῶν ὀνομάτων. Τοιοῦτοτρόπως ἐνδέχεται νὰ καταλήξῃ κανεὶς εἰς ἐντελῶς ἀπρομάντευτα συμπεράσματα. Καὶ εἰς τὴν Ἱστοριογραφίαν προσφέρει ἡ Χαρτογραφία ὁμοίως σπουδαίας ὑπηρεσίας διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας γεγονότων ὑπὸ ἔποψιν ἱστορίας τῆς γλώσσης. Αἱ περιοχαὶ τῆς διαδόσεως σπανίων λατινικῶν ἢ σλαβικῶν δανείων λέξεων δύνανται νὰ προσφέρωσι πολυτίμους ἐνδείξεις περὶ ἰσχυρῶν ξένων ἐπιδράσεων πολιτισμοῦ ἢ περὶ ρωμανικῶν ἢ σλαβικῶν τμημάτων πληθυσμοῦ (γλωσσικῶν νήσων), τὰ ὅποια ὑπῆρξαν ποτε εἰς τὰς περιοχὰς ταύτας. Ἡ χαρτογραφικὴ παράστασις γλωσσικῶν γεγονότων καταδεικνύει πρὸ πάντων τὴν σημασίαν τῶν μεγάλων συγκοινωνιακῶν ἀρτηριῶν διὰ τὴν

¹) Θαυμασιώτατα ἐφαρμόζεται ἡ χαρτογραφικὴ ἔκθεσις λαογραφικῶν φαινομένων ἐν τῷ «Atlas der deutschen Volkskunde». — Ὡς πρὸς τὴν μέθοδον καὶ τὴν τεχνικὴν πρβλ. πρὸς τούτοις Herbert *Schlenger*, *Methodische und technische Grundlagen des Atlas der deutschen Volkskunde*. Berlin 1934. Περὶ τῆς Χαρτογραφίας ἐν γένει πρβλ. *K. Δ. Σφουρῆ*, Αἱ τῷ γεωγράφῳ ἀναγκαῖαι χαρτογραφικαὶ γνώσεις, ἐν «Ἀθηνᾶ» 22 (1910) 392-416.

διάδοσιν τῶν γλωσσικῶν φαινομένων. Καὶ ἐπὶ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ πεδίου δέον νὰ χρησιμοποιητῆ ἡ χαρτογραφία περισσότερον ἢ ὅσον μέχρι τοῦδε. Ἡ διάδοσις τῶν μνημείων ἐνὸς ὁρισμένου προορισμοῦ ἢ ἐνὸς ὁρισμένου τύπου καθίσταται παραστατικωτέρα ἐπὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Χάρτου. Διὰ τῆς εὐχερεστερας ἐπισκοπήσεως τῆς ἐφ' ἣν ἡ διάδοσις τῶν μνημείων περιοχῆς ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ ἐπὶ συμπλέγματα καὶ ἐξαρτήσεις, τέως μηδὲ κἂν μαντευομένας. Ἐξ εὐρεθέντος χάρτου τῶν νομισμάτων ὁρισμένης πόλεως καθίσταται δυνατὴ ἡ γνῶσις τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν συνήθων τότε ἐμπορικῶν ὁδῶν. Περαιτέρω προορισμὸς τῆς χαρτογραφίας θὰ ἦναι νὰ καθιστᾷ ἐποπτικωτέραν διὰ γραφικῶν παραστάσεων τὴν διὰ μέσου τῶν διαφόρων ἐποχῶν ἐξέλιξιν τῶν πόλεων — Ἰωαννίνων, Ἄρτης, Νικοπόλεως — Πρεβέζης, Ἀργυροκάστρου, Ἀπολλωνίας, Ἀγχιάσμου — Ἀγίων Σαράντα — ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς των καὶ ἐξῆς.

Ὡς πόρισμα τοιαύτης χαρτογραφικῆς παραστάσεως ἀρχαιολογικῶν, λαογραφικῶν, δημογραφικῶν, γλωσσογνωστικῶν καὶ τοπωνυμικῶν γεγονότων προκύπτει ἀριθμὸς τις «περιοχῶν πολιτισμοῦ». Ἄλλ' αὗται, κείμεναι σήμερον ὑπὸ ἔποψιν χώρου πλησίον ἀλλήλων, δὲν εἶναι διὰ τὸν ἱστοριοδίφην παρὰ μόνον τὰ λείψανα στρωμάτων πολιτισμοῦ, ἅτινα ἐν χρονικῇ σειρᾷ ὑπέρχονται ἀλλήλων ἢ εἰσδύουσιν εἰς ἄλληλα ἢ μίγνυνται μετ' ἀλλήλων. Εἰς τὸν ἱστοριοδίφην ἀπόκειται τὸ δυσχερὲς ἔργον, τοῦτο μὲν νὰ ἐξακριβώσῃ ἐκ τῆς περιοχῆς, εἰς ἣν ἐπεκτείνονται αἱ ζῶναι τῶν πολιτισμῶν, τὴν ἀρχικὴν φορὰν τῆς πρὸς ἐπέκτασιν κινήσεως, τοῦτο δὲ νὰ ἀνασυνθέσῃ τὸ ὕλικόν τῶν ἐπὶ μέρος στρωμάτων πολιτισμοῦ διὰ τῆς ἀναλύσεως τοῦ σημερινοῦ ὕλικου. Ἐν Ἠπείρῳ δὲν ἤρχισεν ἀκόμη μέχρι τοῦδε ἡ ἔρευνα ν' ἀξιοῖ προσοχῆς τὸ ἔργον τοῦτο, ἐνῶ ἐν Βορείῳ Ἀλβανίᾳ τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐλύθη ἤδη κατὰ τὸ πλεῖστον ¹.

Ἐρευναν, ἐρειδομένην μὲν εἰς ἐπιμελῆ χωρογραφικὴν καὶ λαογραφικὴν λεπτομερειακὴν διερεύνησιν, προσφέρουσαν δὲ τὰ πορίσματά της ἐποπτικώτερον διὰ χαρτογραφικῆς παραστάσεως, δύναται ἄριστα νὰ ἐπιδιώξῃ ἡ ἀναδίφησις τῆς ἠπειρωτικῆς ἱστορίας κατὰ πάντα τὰ τμήματα αὐτῆς. Πρὸ πάντων μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ φθάσωμεν εἰς τὴν λύσιν τῶν δύο μεγάλων προβλημάτων τῆς ἐποικιστικῆς ἱστορίας, ἅτινα μέχρι τοῦδε παραμένουσιν ἐντελῶς εἰς τὸ σκότος: τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Σλαύων καὶ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἀλβανῶν.

Εἰς τὴν ἱστορικὴν διερεύνησιν τῆς Ἠπείρου ἐπὶ χωρογραφικῆς καὶ

¹) Franz Nopcsa, Albanien. Bauten, Trachten und Geräte Nordalbaniens. Berlin 1925, σελ. 226-238.

λαογραφικῆς βάσεως διανοίγονται μεγάλοι καὶ πλήρεις ἐλπίδων ὀρίζοντες. Τὸ ἀπόκεντρον τῆς δυσπροσίτου τοποθεσίας παρεκώλυσε μέχρι τοῦδε τὴν ξένην ἔρευναν. Δι' ὃ καὶ θὰ εἶναι καθῆκον τιμῆς διὰ τοὺς γηγενεῖς λογίους νὰ λάβωσιν ἀνὰ χειρας αὐτοὶ τὴν διερεύνησιν τῆς πατρίδος των. Ἀρχαί, τέμνουσαι τὴν πρὸς τριαύτην ἐργασίαν ὁδόν, ἐγένοντο κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ¹. Ἡ χωρογραφικὴ καὶ λαογραφικὴ ἔρευνα, ἀκριβῶς ἐν Ἠπείρῳ ἐνδείκνυται ἰδιαίτερος, διότι ἡ ἀπόκρημνος αὕτη ὄρεινὴ τοποθεσία ἐπηρεάσθη ἐκ τῆς τὰ πάντα ἐξισούσης ἐπιδράσεως τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ πολὺ ὀλιγώτερον ἢ ὅσον ἄλλαι ἑλληνικαὶ περιοχαί, κείμεναι ἐντὸς δικτύου μεγάλης συγκοινωνίας καὶ διὰ τοῦτο ἰσχυρότερα ἐκτεθειμένοι εἰς ξένας ἐπιδράσεις. Τούτου ἕνεκα διετηρήθησαν ἐν Ἠπείρῳ πολλά, τὰ ὁποῖα ἀλλαχοῦ ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐξέλιπον. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου ὁ ἀπὸ τῶν προγόνων κληρονομηθεὶς πολιτισμὸς ἀπειλεῖται ὑπὸ τοῦ ἀκαταπαύστως διεισδύοντος στοιχείου ξένων πολιτισμῶν. Ἡδὴ σήμερον εἰς τὰ μέρη ἅτινα συνορεύουσι πρὸς τὰς ὁδοὺς τῆς δι' αὐτοκινήτων συγκοινωνίας ἐξηφανίσθη παρὰ τῆ νέα γενεᾷ ἡ λαϊκὴ ἐνδυμασία. Εἰς ὀλίγας δεκαετηρίδας θὰ καθῆ ἀνεπανορθώτως λαογραφικὸν ὑλικόν. Διὰ τοῦτο ἡ λαογραφικὴ ἔρευνα πρέπει νὰρχίσῃ συντόμως καὶ ἀνευ ἀναβολῆς. Πρωτίστως δέον νὰ διερευνηθῆ καὶ συλλεγῆ ὅ,τι ἀπειλεῖται συχνότατα διὰ τῆς διεισδύσεως τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ: αἱ ἐνδυμασίαι, τὰ λαϊκὰ ἄσματα, τὰ παραμύθια καὶ οἱ γλωσσικοὶ ἰδιωτισμοί. Ἐπειτα: τὰ ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα, αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ τὰ νομίσματα, οἱ τύποι τῶν οἰκιακῶν σκευῶν, τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν οἰκιστικῶν ἐγκαταστάσεων, τὰ ὀνόματα τόπων καὶ διαφόρων τοποθεσιῶν. Ἡ ἐπεξεργασία καὶ ἡ κριτικὴ ἀξιολόγησις θὰ ὀφείλῃ νὰ χρησιμοποιῆ τὴν ἀκριβῆ μέθοδον, δι' ἧς ἐν Δυτικῇ Εὐρώπῃ, πρὸ πάντων δ' ἐν Γερμανίᾳ, ἔσχεν ἡ ἔρευνα ἐξέλιξιν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἱστορικῆς χωρογραφίας. Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητος ἡ εὐρεῖα χρησιμοποίησις χαρτογραφικῆς παραστάσεως πρὸς σαφεστέραν ἀπόδοσιν τῶν πορισμάτων τῆς ἐρεῦνης. Θὰ δεήσῃ νὰ σχεδιασθοῦν χάρται, ἀποδίδοντες τὴν διάδοσιν τῶν διαφόρων τύπων καὶ μορφῶν τῶν οἰκιακῶν σκευῶν, οἰκιῶν καὶ ἐγκαταστάσεων, τῶν ἐνδυμασιῶν καὶ τῶν λαϊκῶν ἐθίμων, τῶν γλωσσικῶν ἰδιωτισμῶν καὶ τῶν τοπωνυμιῶν. Τούτων γενομένων, θὰ ἔχη δημιουργηθῆ ἡ βάσις, ὅπως χωρισθῶσιν ἀπ' ἀλλήλων αἱ περιοχαὶ κατ'

¹) Διὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν «Ἠπειρωτικῶν Χρονικῶν» (1926) ἡ Ἠπειρος ἀπέκτησε τὸ ὡς ἀριστα διευθυνόμενον τοπικὸν ἱστορικὸν περιοδικὸν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ νεωστὶ ἐν τῷ ἱσογείῳ τοῦ μουσουλμανικοῦ τεμένους Ἀσλάν ἐν Ἰωαννίνοις ἐγκαινισθὲν Μουσεῖον περιέχει ἤδη πολυάριθμα πολύτιμα τεμάχια καὶ ὑπόσχεται, μεγεθυνόμενον οἰκοδομικῶς, νὰ καταστῆ κέντρον περισυλλογῆς τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς μέσης Ἠπείρου.

ἐνδυμασίας, γλωσσικούς ἰδιωτισμούς κλπ., αἵτινες διὰ τὸν ἱστοριοδίφην παριστῶσι διάφορα στρώματα πολιτισμοῦ. Ἄλλὰ τὰ στρώματα ταῦτα τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι τὰ λείψανα καὶ τὰ μαρτύρια προσηγηθεισῶν ἐπιδράσεων πολιτισμῶν καὶ οἰκιστικῶν κινήσεων. Οὕτω διὰ τῆς ἐπιπόνου ὁδοῦ τῆς χωρογραφικῆς καὶ λαογραφικῆς ἐρεύνης διαγινώσκονται μεγάλα ἱστορικά γεγονότα καὶ μετασηματισμοί, περὶ ὧν οὐδεμία ὑπάρχει ἐκ γραπτῶν μνημείων φιλολογικὴ πληροφορία.

Τὰ μεγάλα ταῦτα καὶ δυσχερῆ προβλήματα μόνον οἱ γηγενεῖς λόγιοι δύνανται νὰ ἐπιλύσωσι. Τοῦτο ἰσχύει πρὸ πάντων διὰ τὴν περιοχὴν τῆς λαογραφίας, ὅπερ εἰς τὸν ξένον ἐρευνητὴν παρουσιάζει φυσικὰ πολὺ μεγαλύτερας ψυχολογικὰς καὶ γλωσσικὰς δυσχερείας παρὰ εἰς τὸν γηγενῆ εἰς ὃν εἶναι ἀπὸ νεότητός του οἰκεῖα οἱ γλωσσικοὶ ἰδιωτισμοὶ καὶ ὁ παρὰ τῷ πληθυσμῷ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι. Δι' ὃ καὶ διανοίγεται ἐνταῦθα εἰς τὴν ἐντοπίαν ἔρευναν εὐρὴ καὶ εὐχάριστον πεδῖον ἐργασίας. Σπουδαιότατον θὰ ἦτο πρωτίστως νὰ ἐτύγχανον μονογραφικῆς ἐπεξεργασίας μικρότεραί τινες περιοχαὶ ἀπὸ πάσης χωρογραφικῆς καὶ λαογραφικῆς ἀπόψεως. Πρὸς τοῦτο θὰ ἐνεδεικνυτο ὡς πρὸς τὴν μέθοδον ἐν ἐνιαῖον σχῆμα (διάγραμμα) λ. χ. 1) ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα. 2) ἐπιγραφαί. 3) νομίσματα. 4) τύποι οἰκιῶν. 5) τύποι ὁμαδικῶν ἐγκαταστάσεων. 6) τύποι ἰδιωτικῆς οἰκονομίας. 7) οἰκιακὰ σκεύη. 8) ἐνδυμασία. 9) λαϊκὰ ἥθη. 10) λαϊκὴ πίστις. 11) παραμύθια. 12) λαϊκὰ τραγούδια. 13) γλωσσικοὶ ἰδιωτισμοί. 14) τοπωνύμια καὶ ὄνόματα τοποθεσιῶν. Ἐὰν ἐξεπονεῖτο τοιαύτη πλήρης μονογραφία ἔστω καὶ διὰ δύο μόνον ἢ τρεῖς περιοχάς, θὰ ἐκερδίζετο δι' αὐτῆς πολύτιμος ἀφετηρία δι' εὐρυτέρας ἐρεύνας. Οἱ συνεργάται τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν», οἵτινες ἤδη μεγαλειωδῶς προήγαγον τὴν μέχρι τοῦδε ἔρευναν πρὸ πάντων ἐν τῷ πεδίῳ τῶν τοπωνυμίων, κέκληνται πρὸς λύσιν τῶν μεγάλων τούτων θεμάτων. Οἱ λόγιοι τῆς Ἑπείρου, ἥτις ὡς μοναδικὴ ἑλληνικὴ χώρα κατέχει μέγα τοπικὸν ἱστορικὸν περιοδικὸν διεθνοῦς ἀξίας, ἐκπληροῦσιν οὕτω καθήκον τιμῆς ἐναντι τῆς Πατρίδος τῶν καὶ τῆς Ἐπιστήμης.